



Müze İç Mekânında Erişilebilirlik Analizi: Afyonkarahisar Müzesi Örneği

Accessibility Analysis of Museum Interiors: The Case of Afyonkarahisar Museum

Gamze Çoban¹, Şule Sinem Sürdem², Elif Çam³

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 17. 02. 2026

Kabul Tarihi / Accepted: 21. 05. 2026

Yayın Tarihi / Published: 16. 07. 2026

Öz

Afyonkarahisar Müzesi'nin iç mekân erişilebilirliğini değerlendiren bu çalışma, erişilebilirliği yalnızca fiziksel engellerin kaldırılmasıyla sınırlamayan; bilgiye erişim, yön bulma, sergi deneyimi ve duyuşal konforu da kapsayan bütüncül bir çerçeveye dayanmaktadır. Araştırma, müze mekânını, dolaşım rotası doğrultusunda ele alarak, erişilebilirliği belirleyen mekânsal ve işlevsel bileşenleri sistematik biçimde değerlendirmektedir. Çalışma kapsamında; giriş/karşılama alanları, sergi salonları, yatay ve dikey sirkülasyon, hizmet noktaları, dinlenme alanları, erişilebilir tuvaletler, yönlendirme sistemleri ile aydınlatma bileşenleri yerinde gözlem yöntemiyle incelenmiş ve elde edilen veriler fotoğraflarla belgelenmiştir. Bulgular, müzede rampa ile erişim, renk temelli mekânsal organizasyon, asansör varlığı ve acil çıkış yönlendirmesi gibi bileşenlerin erişilebilirliği desteklediğini; buna karşın döner kapı yanında ayrı kapı tanımlanması, bazı geçişlerde daralma, bankonun tek tip yüksekliği, engelli tuvaletinde manevra alanı yetersizliği, Braille/dokunsal yönlendirme eksikliği ve sabit ekran yükseklikleri gibi unsurların kullanım sürekliliğini sınırladığını göstermektedir. Sonuç olarak çalışma, müze erişilebilirliğinin fiziksel erişim kadar bilgi ve deneyim erişilebilirliğiyle birlikte ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: İç mekân tasarımı, Erişilebilirlik, Engelli, Müze.

Abstract

This study, which evaluates the accessibility of the interior spaces of the Afyonkarahisar Museum, is based on a comprehensive framework that does not limit accessibility to the removal of physical barriers alone, but also encompasses access to information, wayfinding, exhibition experience, and sensory comfort. The research systematically evaluates the spatial and functional components that determine accessibility by examining the museum space along the circulation route. Within the scope of the study, entrance/reception areas, exhibition halls, horizontal and vertical circulation, service points, rest areas, accessible toilets, signage systems, and lighting components were examined using on-site observation methods, and the data obtained was documented with photographs. The findings show that components such as ramp access, color-based spatial organization, elevator availability, and emergency exit signage support accessibility in the museum. However, they also indicate that elements such as the separate door next to the revolving door, narrow passages in some areas, the uniform height of the counter, insufficient maneuvering space in the accessible restroom, lack of Braille/tactile guidance, and fixed screen heights limit continuity of use. In conclusion, the study reveals that museum accessibility must be addressed in conjunction with information and experience accessibility, as well as physical access.

Keywords: Interior design, Accessibility, Disabled, Museum.

¹ Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, a.gamzecoban@gmail.com ORCID: 0000-0001-6524-3861

² Yazar/Author: Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, sulesurdem@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5789-4875

³ Yazar/Author: Öğr. Grv. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, elifcam@kmu.edu.tr ORCID: 0000-0002-5598-1454

Atıf/Citation: Çoban, G., Sürdem, Ş. S., & Çam, E. (2026). Müze İç Mekânında Erişilebilirlik Analizi: Afyonkarahisar Müzesi Örneği. *Sanat ve Tasarım Araştırmaları Dergisi STAR*, 7(1), 1-19. DOI: 10.65660/stardergisi.1891372

İntihal / Etik: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. <https://dergipark.org.tr/pub/stardergisi/policy>

Giriş

Kültürel mirasın korunması ve toplumla buluşturulmasında önemli rol oynayan müzeler, yalnızca sergileme mekânları olmayıp; aynı zamanda eğitim, öğrenme ve toplumsal katılım alanlarıdır. Günümüzde müzeler, farklı yaş, kültür ve fiziksel/duyusal özelliklere sahip ziyaretçilere hitap eden kamusal mekânlar olarak değerlendirilmekte; bu nedenle kapsayıcı ve erişilebilir olmaları temel bir gereklilik olarak görülmektedir. Müzelerin kamusal niteliği, onları kültürel aktarımın ve toplumsal eşitliğin ve kapsayıcılığın da bir parçası hâline getirmektedir.

Son yıllarda engellilik çalışmalarındaki paradigma değişimi, engelliliği bireysel bir eksiklikten ziyade birey ile çevre arasındaki etkileşimin sonucu olarak ele almaktadır (WHO, 2001). Bu yaklaşım, yapıları çevrenin tasarım kararlarının bireylerin toplumsal yaşama katılımı üzerinde doğrudan etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle erişilebilirlik, kamusal mekânların farklı kullanıcı profilleri tarafından bağımsız, güvenli ve eşit biçimde kullanılabilmesini hedefleyen temel bir tasarım ve planlama ölçütü olarak ele alınmaktadır. Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme (Birleşmiş Milletler, 2006), erişilebilirliği temel bir insan hakkı olarak tanımlamakta ve kamusal mekânlarda erişimin sağlanmasını devletlerin yükümlülüğü olarak belirtmektedir. Bu çerçevede, müzelerde erişilebilirliği isteğe bağlı bir iyileştirme olarak görmek yerine, hak temelli bir gereklilik hâline getirmektedir.

Uluslararası literatürde müze erişilebilirliği üzerine yapılan çalışmalar, erişilebilirliğin yalnızca fiziksel erişimle sınırlı kalmaması gerektiğini; bilgiye erişim, yön bulma, sergi içeriğinin deneyimlenmesi ve hizmet süreçlerinin de ziyaretçi deneyimini belirlediğini göstermektedir (Poria vd., 2009: 121; Koustriava & Koutsmani, 2023). Benzer biçimde, evrensel tasarım yaklaşımı kullanıcı çeşitliliğini tasarımın başlangıç noktası olarak kabul ederek mekânların mümkün olan en geniş kullanıcı kitlesi tarafından bağımsız biçimde kullanılabilmesini hedeflemektedir (Steinfeld & Maisel, 2012: 22). Buna karşın birçok müze yapısında erişilebilirlik uygulamalarının parçalı çözümlerle sınırlı kaldığı; özellikle bilgi ve duyusal erişim boyutlarının yeterince ele alınmadığı görülmektedir.

Türkiye’de son yıllarda erişilebilirlik konusunda yasal düzenlemeler ve standartlar geliştirilmiş olmasına rağmen, müze yapılarında erişilebilirlik uygulamalarına ilişkin akademik çalışmaların sayısı sınırlıdır. Mevcut çalışmalar çoğunlukla belirli kullanıcı gruplarına odaklanmakta veya erişilebilirliği genel ölçekte ele almaktadır. Oysa müzeler, ziyaretçi deneyimi, sergileme tasarımı ve yönlendirme sistemleri gibi çok katmanlı bileşenler içerdiğinden, erişilebilirliğin bütüncül biçimde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışma, Afyonkarahisar Müzesi’nin iç mekân erişilebilirliğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel amacı, müzenin fiziksel erişim, içeriğe erişim ve bilgiye erişim boyutlarındaki durumunu ortaya koymak ve erişilebilirlik performansını bütüncül bir çerçevede analiz etmektir. Çalışma kapsamında müzenin ziyaretçi kullanımına açık iç mekânları incelenmiş; giriş alanları, sergi salonları, sirkülasyon alanları, hizmet noktaları, yönlendirme sistemleri ve duyusal konfor bileşenleri değerlendirme kapsamına alınmıştır. Araştırma yöntemi olarak öncelikle iç mekân erişilebilirliği analiz formu oluşturulmuştur. İkinci

aşamada, yerinde gözlem ve fotoğraflama teknikleri kullanılarak veriler elde edilmiş ve elde edilen veriler, erişilebilirlik kriterleri doğrultusunda analiz edilmiştir. Bu yönüyle çalışma, müze mekânlarında erişilebilirliğin ölçülebilir kriterlerle değerlendirilmesine katkı sunmayı ve gelecekte yapılacak tasarım ve iyileştirme çalışmalarına veri sağlamayı hedeflemektedir.

Engellilik ve Erişilebilirlik

Engellilik kavramı, farklı disiplinlerde farklı vurgularla tanımlanmakla birlikte, güncel yaklaşımlarda bireyin işlevselliği ile çevresel koşulların etkileşimi içinde değerlendirilen çok boyutlu bir olgu olarak ele alınmaktadır. Türk Dil Kurumu'na göre engelli; “doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılamada güçlükler çeken kimsedir” (TDK). Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2001) engelliliği; “kişiden ya da bir bütün olarak kişilerin vücut fonksiyonlarından beklenen gelişimde ve vücudun fonksiyonlarını yerine getirmesinde eksiklik ya da sınırlılık” olarak ifade ederek, özellikle sağlık sonuçlarına dayalı ve sınıflandırmaya elveren bir çerçeve sunmaktadır. Bu yaklaşımın genişletilmiş bir karşılığı olan Uluslararası İşlevsellik, Yetiştirimi ve Sağlığın Sınıflandırması (WHO, 2011) ise engelliliği, yalnızca bedensel/psikolojik sınırlılıklar üzerinden ele almaz; görme, duyma, öğrenme, zihinsel işlevler, iletişim, hareket, kişisel bakım ve toplumsal yaşama katılım gibi alanlarda ortaya çıkan işlevsellik sorunları üzerinden sınıflandırır (Keskin, 2011). Bu perspektif, engelliliğin çevresel düzenlemelerle yakından ilişkili bir toplumsal mesele olduğunu vurgulaması bakımından yapılı çevre çalışmalarına doğrudan zemin sağlar.

Engelli bireylerin diğer bireylerle eşit koşullarda yaşamlarını sürdürebilmeleri, yapılı çevrenin çocuklar, yaşlılar ve farklı fiziksel ya da duyuşal yetilere sahip tüm kullanıcıları kapsayacak biçimde erişilebilir olarak tasarlanmasına bağlıdır. Bu bağlamda erişilebilirlik, kişilerin fiziksel çevreye ve sunulan hizmetlere güvenli ve bağımsız biçimde erişebilmesini sağlayan düzenlemeler bütünü olarak ele alınmaktadır. Türkiye’de 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, erişilebilirliği; binaların, açık alanların, ulaşım ile bilgilendirme hizmetleri ve bilgi-iletişim teknolojilerinin engelliler tarafından güvenli ve bağımsız biçimde ulaşılabilir ve kullanılabilir olması şeklinde tanımlayarak, konuyu kamusal sorumluluk alanına yerleştirir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, t.y.). Aynı yasal çerçeve, yapılı çevrede erişilebilirliğin planlama, tasarım, imalat, ruhsatlandırma ve denetim süreçlerinde standartlara uygunluk üzerinden sağlanmasını temel bir ilke olarak ele alır (Engelliler Hakkında Kanun, 2005). Bu nedenle erişilebilirlik, özellikle iç mekân bağlamında, ölçülebilir teknik kriterlere dayanması; denetlenebilir ve raporlanabilir bir performans göstergesi olarak ele alınması gereken bir kalite alanı olarak değerlendirilmektedir.

Erişilebilirliğin hak temelli boyutu ise uluslararası metinlerde güçlü biçimde karşılık bulmaktadır. Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme, erişilebilirliği ayrımcılığın önlenmesi ve toplumsal yaşama tam katılım için zorunlu bir koşul olarak tanımlar; özellikle 9. madde, fiziksel çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimin sağlanması için uygun

önlemlerin alınmasını devletlerin yükümlülüğü olarak düzenler (Birleşmiş Milletler, 2006; Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı, t.y.). Bu yaklaşım, müze gibi kamusal ve kültürel mekânlarda erişilebilirliğin yalnızca kullanıcı konforuyla sınırlı olmadığını; kültürel yaşama katılım ve temel haklara erişimle ilişkili bir gereklilik olduğunu ortaya koymaktadır.

İç Mekân Tasarımında Erişilebilirlik

İç mekân tasarımında erişilebilirlik, bireylerin fiziksel çevreye, dolaşıma, hizmetlere ve bilgilere eşit ve bağımsız biçimde erişebilmesini sağlayan mekânsal, teknik ve yönetsel düzenlemelerin bütünüdür. Güncel yaklaşımlar, erişilebilirliği işlevselliğin çevreyle etkileşim içinde değerlendirildiği biyopsikososyal bir çerçevede ele alır ve bu çerçevede engellilik olgusunu da bütüncül değerlendirme alanına dâhil eder. Bu bağlamda Dünya Sağlık Örgütü tarafından ortaya koyulan Uluslararası Fonksiyon, Engellilik ve Sağlık Sınıflandırması modeli, bireyin işlevselliğinin çevresel etmenlerle (bina tasarımı, tutumlar ve düzenlemeler gibi) sürekli etkileşim halinde olduğunu vurgulamakta; iç mekân tasarımında bariyerlerin azaltılmasının katılımı artıran temel bir strateji olduğunu göstermektedir (WHO, 2001). Benzer biçimde Birleşmiş Milletler Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme (CRPD)'nin 9. maddesi, fiziksel çevre ve bilgi/iletişime erişim için gerekli önlemlerin alınmasını kamusal bir yükümlülük olarak tanımlayarak, erişilebilirliği hak temelli bir tasarım gündemi haline getirir (Birleşmiş Milletler, 2006). Bu çerçevede, yapı ve iç mekân ölçeğinde hatalı planlama, yetersiz tasarım kararları ve uygunsuz uygulamalar; engelli bireylerin yanı sıra çocuklar, yaşlılar ve farklı gereksinimlere sahip kullanıcı grupları için de günlük yaşamı güçleştiren sonuçlar doğurabilmektedir. İç mekânlarda erişilebilirliğin uygulamaya aktarılabilmesi, yasal düzenlemeleri tamamlayan teknik standartlar ve kılavuzlar aracılığıyla mümkün olmaktadır. Uluslararası ölçekte ISO 21542 standardı, binalara yaklaşım ve girişten başlayarak bina içinde dolaşım, normal koşullarda çıkış ve acil durumlarda (yangın dâhil) tahliye gibi süreçlere ilişkin erişilebilirlik ve kullanılabilirlik gereklerini kapsamlı biçimde tanımlar (ISO, 2021). Benzer şekilde, ABD Adalet Bakanlığı tarafından yayımlanan ADA standartları; erişilebilir güzergâh sürekliliği, kapı açıklıkları, rampalar, tuvaletler ve donatı düzenlemeleri gibi iç mekân performansını belirleyen ölçülebilir kriterler sunar (U.S. Department of Justice Civil Rights Division, 2010). Türkiye bağlamında TS 9111 standardı, kamuya açık yapılarda dolaşım, rampa ve benzeri bileşenlere yönelik ölçülebilir düzenlemeler içermesi nedeniyle uygulama ve denetim süreçlerinde önemli bir başvuru kaynağıdır (Türk Standartları Enstitüsü, 2011). Ayrıca ulusal kılavuz dokümanlar, farklı yapı türlerinde erişilebilirliğin nasıl sağlanacağına ilişkin yönlendirmeler üreterek standartların yorumlanmasını ve sahaya aktarımını destekler (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024).

Bununla birlikte erişilebilirlik, yalnızca minimum standartların karşılanmasına indirgenmeyen; kullanıcı çeşitliliğini tasarımın başlangıç koşulu olarak kabul eden kapsayıcı bir tasarım yaklaşımını gerektirir. Bu yaklaşım, iç mekânda dolaşım örgütlenmesi, donatı seçimi ve yerleşimi, sergileme kurgusu ve bilgi sunumu gibi kararları bütüncül biçimde dönüştürmektedir (Steinfeld & Maisel, 2012: 35; Imrie & Hall, 2003: 47). Bu nedenle erişilebilirliğin uygulanabilir hale gelmesi, ölçülebilir standartlar ve denetim yöntemleriyle

desteklenen sistematik değerlendirmelerle ilişkilendirilmektedir. ISO 21542 gibi standartlar; rampa/merdiven çözümleri, kapı açıklıkları, dönüş ve manevra alanları, tuvalet düzenlemeleri, oturma düzenleri ve erişilebilir güzergâh sürekliliği gibi bileşenler için asgari teknik gereklilikleri tanımlayarak bu değerlendirmeye temel sağlamaktadır (ISO, 2021).

İç mekânda erişilebilirliğin uygulamaya yansımaları, birbiriyle ilişkili birden fazla bileşeni kapsamaktadır. Bu bileşenler; erişilebilir güzergâh sürekliliği, sirkülasyon alanlarının boyutsal yeterliliği, dikey ulaşım çözümleri, hizmet noktaları ile ıslak hacimlerdeki ergonomi, yönlendirme ve bilgi erişilebilirliği ile duyuşsal konfor ve güvenlik olarak sıralanabilir. Iwarsson ve Ståhl (2003), erişilebilirliğin hem kişisel hem de çevresel bileşen içerdiğini ve her ikisinin bütünlük biçimde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayan üç aşamalı bir tanım önerisinde bulunmuştur. Bu çerçevede erişilebilir güzergâh sürekliliği; yapıya girişten servis noktalarına, sergi alanlarından çıkışa uzanan tüm hattın basamak, eşik veya engel olmaksızın kesintisiz kullanılabilmesini ifade etmekte ve tekerlekli sandalye kullanıcıları başta olmak üzere tüm kullanıcı grupları için bağımsız dolaşımın temel koşulunu oluşturmaktadır (International Organization for Standardization [ISO], 2021). Sirkülasyon alanlarının boyutsal yeterliliği ise koridorlar ile geçiş noktalarında tekerlekli sandalye manevrasına olanak tanıyan yeterli genişliğin sağlanmasını kapsar; ADA standartları bu değeri en az 91 cm olarak belirtmekte, dönüş ve manevra alanları için ise 150 cm çaplı bir boşluk öngörmektedir (U.S. Department of Justice Civil Rights Division, 2010). Dikey ulaşım bileşeni açısından rampa, asansör ve merdivenlerin birlikte sunulması; kullanıcının bağımsız kat geçişi yapabilmesi için zorunlu bir çoğulluk olarak değerlendirilmektedir (ISO, 2021). Hizmet noktaları ve ıslak hacimlerde ise erişilebilir banko yükseklikleri, yaklaşma alanları ve ıslak hacimlerdeki manevra boyutları kritik ergonomik parametreler olarak öne çıkmaktadır (U.S. Department of Justice Civil Rights Division, 2010; Türk Standartları Enstitüsü, 2011). Yönlendirme ve bilgi erişilebilirliği boyutunda tutarlı işaretleme, yüksek kontrast ve okunabilir tipografi, Braille/dokunsal alternatifler ve çoklu format sunumu; yalnızca gören ve okuyabilen kullanıcıların değil, görme ve bilişsel farklılıkları olan bireyler için de bilgiye eşit erişimi güvence altına alan tasarım kararları olarak ele alınmaktadır (ISO, 2021). Zali ve diğerleri (2025), duyuşsal bozukluk yaşayan bireyler için yönlendirme tasarımının yalnızca tabelalar aracılığıyla ele alınamayacağını; aksine mimari, grafik ve duyuşsal unsurların bir arada değerlendirilmesini gerektirdiğini ortaya koymuş; çalışmalarında sıklıkla karşılaşılan mimari engeller arasında karmaşık yapı düzeni, belirsiz sirkülasyon ve engel varlığına dikkat çekmiştir. Son olarak, duyuşsal konfor ve güvenlik; aydınlatma düzeyi, parlama kontrolü, renk kontrastı ve acil durum yönlendirmesinin görünürlüğünü kapsamakta; özellikle az gören kullanıcılar için mekânsal kullanım kalitesini doğrudan etkileyen bir bileşen olarak değerlendirilmektedir. İmrie ve Hall (2003), yapı çevrenin bu boyutlardaki yetersizliklerinin engelli bireyleri yalnızca fiziksel olarak değil, toplumsal katılım açısından da dışladığını vurgulayarak erişilebilirlik kriterlerinin tasarım sürecinin başından itibaren bütüncül biçimde ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Steinfeld ve Maisel (2012) ise iç mekân ölçeğinde yönlendirme, akustik, aydınlatma, renk ve mobilya düzenlemelerinin her birinin ayrı bir erişilebilirlik değişkeni olarak planlanmasını; bu değişkenlerin birlikte işlevsel ve kapsayıcı bir mekân deneyimi üretip üretmediğinin sistematik

biçimde değerlendirilmesini önermektedir. Literatür çalışmalarında yer alan iç mekân tasarımında erişilebilirlik kriterleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1

İç Mekân Tasarımında Erişilebilirlik Kriterleri.

	Boyut	Kriter	İlgili Standart
Fiziksel Erişim	Güzergâh	Kesintisiz erişilebilir rota, Kesintisiz geçiş/geçişler, rota sürekliliği	TS 9111, ISO 21542, ADA 402
İçeriğe Erişim	Sirkülasyon	Mekânlar arası geçiş, eşik ve bağlantı noktaları, koridor genişliği, manevra mesafeleri, düşey dolaşım	TS 9111, ISO 21542, ADA 403.5, ADA 407
	Ergonomi	Banko / gişe erişilebilirliği, dinlenme alanları ve ıslak hacimlerin uygunluğu, bilgi okunabilirliği	ADA 904.4, TS 9111, ISO 21542, ISO 21902, Smithsonian Erişilebilirlik Programı, ADA 604.3, ADA 308
Bilgiye Erişim	Bilgi	Yönlendirme tutarlılığı ve görsel anlaşılabilirlik, alternatif format erişimi, görsel konfor	ISO 21542, TS 9111,
	Konfor	Aydınlatma parlaması, kontrast ve görsel konfor	ISO 21542, Smithsonian Erişilebilirlik Programı
	Güvenlik	Acil çıkış yönlendirmesinin görünürlüğü	TS ISO 3864, ISO 21542, ADA 216.4

Müzelerde erişilebilirlik, ziyaretçinin giriş, karşılama, sergi deneyimi, hizmetlere erişim ve çıkıştan oluşan bütüncül kullanım zinciri boyunca bağımsız ve güvenli katılımını destekleyen kapsayıcı bir sistem olarak tanımlanabilir. Erbay (2009: 146)’a göre; müze ve sergi tasarımında erişilebilirliğin artırılması için; müze eserlerine ulaşımında etkileşimli ara yüz kullanımı, üç boyutlu tarayıcılar, dokunmatik ekranlar, hologramlar müzeleri gibi uygulamalara, sanal gerçeklik yazılımlarına odaklanması gerekmektedir. Bu kapsamda müzenin erişilebilir sayılabilmesi için, (i) erişilebilir güzergâh sürekliliğini (kademesiz giriş/alternatif rota, yeterli dolaşım alanı, düşey erişim çözümleri, erişilebilir tuvalet ve dinlenme noktaları), (ii) sergileme ve etkileşim erişilebilirliğini (vitrin/etiket yükseklikleri, yaklaşma alanları, dokunsal örnekler veya replikalar, erişilebilir etkileşimli üniteler), (iii) bilgi ve yön bulma erişilebilirliğini (tutarlı işaretleme, yüksek kontrast ve okunabilir tipografi, alternatif formatlar: sesli betimleme, altyazı, işaret dili, Braille/QR içerikler), (iv) duysal konfor ve güvenliği (parlama kontrolü, akustik düzenleme, kalabalık yönetimi ve acil durum tahliyesinde erişilebilirlik) ve (v) deneyimsel kapsayıcılığı (erişilebilir iletişim, görünür erişilebilirlik bilgisi) birlikte sağlaması beklenmektedir. Bu yaklaşım, müze erişilebilirliğini standartlara uyum ile sınırlamayıp, sergi içeriğine gerçek erişim ve ziyaretçi deneyiminin sürekliliği üzerinden ele alan kılavuzlarla da örtüşmektedir (Smithsonian Erişilebilirlik Programı, 2023; Amerika Müzeler Birliği, 2021).

Uluslararası literatürde müze erişilebilirliği araştırmaları, engellerin çoğu zaman yalnızca fiziksel düzenlemelerle çözülemediğini; bilgiye erişim, yön bulma ve hizmet süreçlerinin

deneyimi belirlediğini göstermektedir. Poria ve diğerleri (2009) çalışmalarında, engelli ziyaretçilerin sanat müzelerini istenildiği gibi deneyimleyemediğini; özellikle fiziksel engellerin yanı sıra iletişim, bilgilendirme ve personel desteği gibi fiziksel olmayan unsurların da ziyaret kalitesini olumsuz etkileyebildiğini vurgulamaktadır. Koustriava ve Koutsmani (2023) müzelerde erişilebilirlik çözümlerinin çoğunlukla hareket gereksinimlerine odaklandığını; buna karşın görme, işitme ve diğer gereksinimler için bilgi erişilebilirliği bileşenlerinin görece zayıf kaldığını ortaya koymaktadır. Bu bulgular, erişilebilir müze hedefinin rampa ve asansör gibi fiziksel düzenlemelerin, mekânsal kurgu, bilginin sunumu ve hizmet tasarımıyla bütüncül biçimde bütünleşmesiyle güçlendiğini göstermektedir (Poria vd., 2009: 121-125; Koustriava & Koutsmani, 2023).

Türkiye'deki çalışmalar da benzer biçimde, müzelerde erişilebilirliğin özellikle duysal ve bilgi boyutlarında geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. İzmir kent merkezindeki müzeleri görme engelli bireyler açısından ele alan bir çalışma, arz (müze sunumu) ve talep (ziyaretçi beklentisi) yönleriyle değerlendirme yaparak; dokunsal-işitsel içeriklerin yetersizliği, erişilebilir bilgilendirme ve yönlendirme eksiklikleri gibi unsurların deneyimi sınırlayabildiğini ortaya koymaktadır (Yeşilyurt vd., 2014: 17). Aras (2025: 325) ise; müze yapılarını evrensel tasarım ölçütleri bağlamında ele alan çalışmasında, özellikle yeniden işlevlendirilen tarihi yapıların müze olarak kullanımında erişilebilirliğin çoğu zaman parçalı çözümlerle ele alındığını; rota sürekliliği, donatı yerleşimi ve hizmet noktalarındaki düzenlemelerin evrensel tasarım kriterleriyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Buna ek olarak, müzelerde erişilebilirliği ele alan çalışmalar, erişilebilirliğin tasarım kararları kadar kurumsal politika, bilgilendirme ve deneyim kurgusuyla da ilişkili olduğunu göstermektedir. Türkiye bağlamında müze herkes için yaklaşımını evrensel tasarım ilkeleriyle birlikte ele alan çalışmalar ise erişilebilirliğin bina ölçeğiyle sınırlı kalmaması; kentsel bağlam ve ziyaretçi yolculuğuyla bütünleşmesi gerektiğini, denetim formlarıyla somut veriye dayalı değerlendirme yapılması gerektiğini vurgulamaktadır (Yıldız, 2019: 345). Evcı ve Şahin (2017), engelli bireyler için Göreme Açık Hava Müzesi'nde alınması gereken önlemler ve geliştirilmesi gereken stratejileri belirlediği çalışmasında, Göreme Açık Hava Müzesi'nde bedensel engelli bireylere yönelik düzenlemelerin yer almadığı ve bu durumun engelli bireylerin müze ziyaretini sınırladığını ortaya koymaktadır. Özışık Yapıcı (2022: 49), Samsun Kent Müzesi üzerine yaptığı araştırma sonucunda, müzede tuvalet düzenlemesi ve engelli rampası gibi engellilere yönelik uygulamalar yapıldığı fakat hizmet açısından değerlendirildiğinde birçok müzede Braille alfabesinin ve işitsel araçların yer almadığı sonucuna ulaşmaktadır.

Bu çerçevede erişilebilir müze yaklaşımı; (1) fiziksel erişim (süreklilik, ergonomi, güvenlik), (2) içeriğe erişim (dokunsal-sesli-altyazılı alternatifler, erişilebilir sergileme), (3) bilgiye erişim ve yön bulma (yönlendirme sürekliliği, anlaşılabilirliği) bileşenlerinin birlikte ele alınmasını gerektirmektedir. Fiziksel erişim; giriş-çıkışların kademersiz çözümlenmesi, erişilebilir güzergâh sürekliliği, yeterli manevra/dönüş alanları, uygun yüksekliklerde donatı ve dinlenme noktaları gibi kararları kapsamaktadır. İçeriğe erişim; görme ve işitme farklılıkları için aydınlatma kontrolü, yardımcı dinleme sistemleri ve dokunsal-çok duyulu bilgilendirme gibi düzenlemeleri

içermektedir. Bilgiye erişim ise açık mekânsal hiyerarşi, sade ve anlaşılır dil, yönlendirme sisteminin sürekliliği ve mekânsal okunabilirlik ile öne çıkmaktadır (ISO, 2021; U.S. Department of Justice Civil Rights Division, 2010, Evrensel Tasarım Merkezi, 1997).

Bu çerçevede bu çalışmada, Afyonkarahisar Müzesi örneğinde; fiziksel erişim başlığı, (i) erişilebilir güzergâh sürekliliği ve (ii) sirkülasyon ve geçiş alanları, (iii) hizmet noktaları, dinlenme alanları ve ıslak hacimler olarak üç alt başlığa ayrılmış; (iv) içeriğe erişim bileşeni tek başlıkta, bilgiye erişim ve yönlendirme ise, (v) bilgiye erişim ve yönlendirme, (vi) duyuşal konfor alt başlıklarıyla ele alınmaktadır. Söz konusu başlıklar, erişilebilirlik ile uyumlu şekilde ölçülebilir kriterlere dönüştürülebilmekte; ayrıca müze literatürüyle ilişkilendirilerek ziyaretçi deneyimi odaklı bir tartışma kurulmasına olanak sağlamaktadır. Sonuç olarak bu çalışma, iç mekân erişilebilirliğini hem hak temelli hem de ölçülebilir performans yaklaşımıyla ele alarak, Afyonkarahisar Müzesi bağlamında fiziksel çevre, bilgiye erişim ve kullanım sürekliliği üzerinden değerlendirilebilir bir çerçeve sunmayı amaçlamaktadır (Evrensel Tasarım Merkezi, 1997; ISO, 2021; Koustriava ve Koutsmani, 2023; Poria vd., 2009; ISO, 2021; U.S. Department of Justice Civil Rights Division, 2010; WHO, 2001).

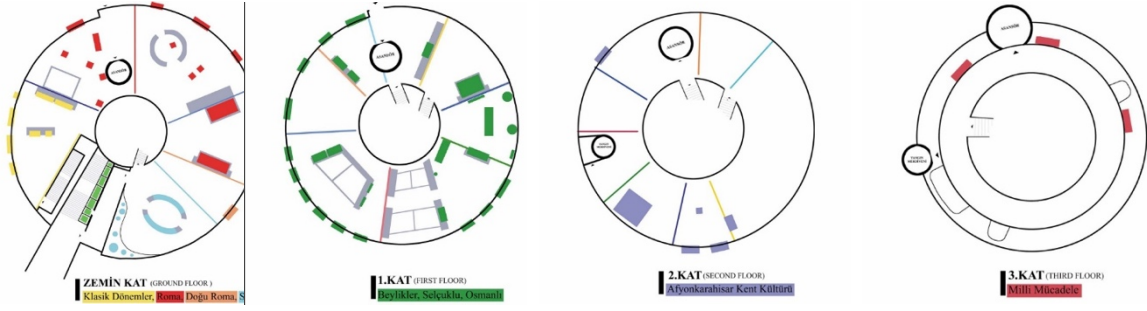
Yöntem

Bu araştırma, Afyonkarahisar Müzesi'nin iç mekân erişilebilirliğini değerlendirmek amacıyla yürütülen tek durum çalışması niteliğindedir. Çalışma alanını Afyonkarahisar Müzesi'nin ziyaretçi kullanımına açık iç mekânları oluşturmaktadır. Müze 2012 yılında tasarlanmış olup 2023 yılında hizmet vermeye başlamıştır. 5 kattan oluşan müze yapısı dairesel planlı olup, merdiven boşluğu etrafında konumlanan sergi mekânlarından oluşmaktadır (Görsel 1, Görsel 2, Görsel 3). Sergi mekânları kendi içinde modüllere ayrılarak sergi sekişyonları ayırmış, geçişlilik sağlanmıştır. Katlarda kronolojik olarak; Kalkolitik, Tunç, Hitit, Frig, Lidya, Pers, Hellenistik Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemlerine ait eserler sergilenmektedir (Tamirhane Mimarlık).



Görsel 1. Afyonkarahisar Müzesi (Arşiv).

Çalışma kapsamında müzede yer alan, giriş, bilet ve karşılama alanları, sergi salonları, yatay ve düşey sirkülasyon alanları (koridorlar, merdivenler, asansör ve rampalar), dinlenme alanları, erişilebilir tuvaletler ve yönlendirme elemanları değerlendirme kapsamına alınmıştır. İnceleme süreci, ziyaretçinin müzeye girişinden çıkışına kadar izlediği rotayı esas alan ziyaretçi yolculuğu yaklaşımıyla kurgulanmış; böylece erişilebilirliğin mekânlar arası sürekliliği analiz edilmiştir.



Görsel 2. Müzenin zemin, birinci, ikinci ve üçüncü kat planları (Turkish Museums).



Görsel 3. Müze iç mekânı (Arşiv).

Çalışmanın kuramsal zemini, engelliliği birey ile çevre arasındaki etkileşim çerçevesinde ele alan yaklaşımlara dayanmaktadır. Bu doğrultuda erişilebilirlik, kullanıcıların mekân içinde bağımsız, güvenli ve eşit biçimde hareket edebilmesi ile hizmetlere ve bilgiye erişebilmesi temelinde değerlendirilmiştir. Araştırmanın değerlendirme çerçevesi, binalarda erişilebilirlik ve kullanılabilirliğe ilişkin uluslararası standartların ortaya koyduğu ölçütlerin iç mekân ölçeğine uyarlanmasıyla oluşturulmuştur.

Veri Toplama Süreci ve Analizi

Çalışmanın veri toplama süreci, erişilebilirlik denetimi yaklaşımı doğrultusunda kurgulanmış; ölçümlerin standardizasyonunu sağlamak ve bulguların karşılaştırılabilir biçimde kaydedilmesini mümkün kılmak amacıyla bir denetim formu geliştirilmiştir (Tablo 1). İç mekânda erişilebilirliğin temel ilkeleriyle uyumlu olarak yapılandırılan bu form; erişilebilir güzergâh sürekliliği, sirkülasyon, hizmet noktalarına erişim, sergileme elemanlarının erişilebilirliği, yön bulma ve bilgiye erişim ile aydınlatma ve duysal konfor boyutlarını birlikte değerlendirecek şekilde kurgulanmış; alan çalışması boyunca temel veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Çalışma verileri, yerinde gözlem yoluyla elde edilmiş, iç mekân erişilebilirliğini doğrudan etkileyen ölçülebilir mekânsal bileşenler sistematik biçimde kaydedilmiştir. Bu kapsamda açıklıklar, eşik ve kot farkları, dönüş ve manevra alanları, dolaşım sürekliliği, rampa ve merdiven koşulları, tutunma elemanları ile banko ve sergileme elemanlarının yükseklikleri gibi fiziksel parametreler değerlendirilmiştir. Buna ek olarak aydınlatma koşulları, okunabilirlik ve yönlendirme elemanlarının görünürlüğü gibi mekânsal kullanım kalitesini belirleyen unsurlar gözlem yoluyla incelenmiştir. Böylece müze içindeki erişilebilir rota boyunca sorun oluşturan noktalar belirlenmiş; erişilebilirliğin hangi mekânsal kararlar ve donatı

düzenlemeleri nedeniyle kesintiye uğradığı ortaya konmuştur. Daha sonra, saha çalışması sırasında tespit edilen bulgular fotoğraflarla belgelenmiştir. Engel oluşturan mekânsal düzenlemeler, yön bulma açısından kritik karar noktaları, dinlenme alanları, bilgi panoları ve yönlendirme işaretleri görsel olarak kayıt altına alınmıştır. Bu görsel kayıtlar, erişilebilirlik sorunlarının ortaya çıkış biçimlerini ve bağlamsal koşullarını görünür kılması ve bulgulara kanıt niteliği kazandırması bakımından değerlendirme sürecinin tamamlayıcı bir bileşeni olarak ele alınmıştır.

Tablo 2

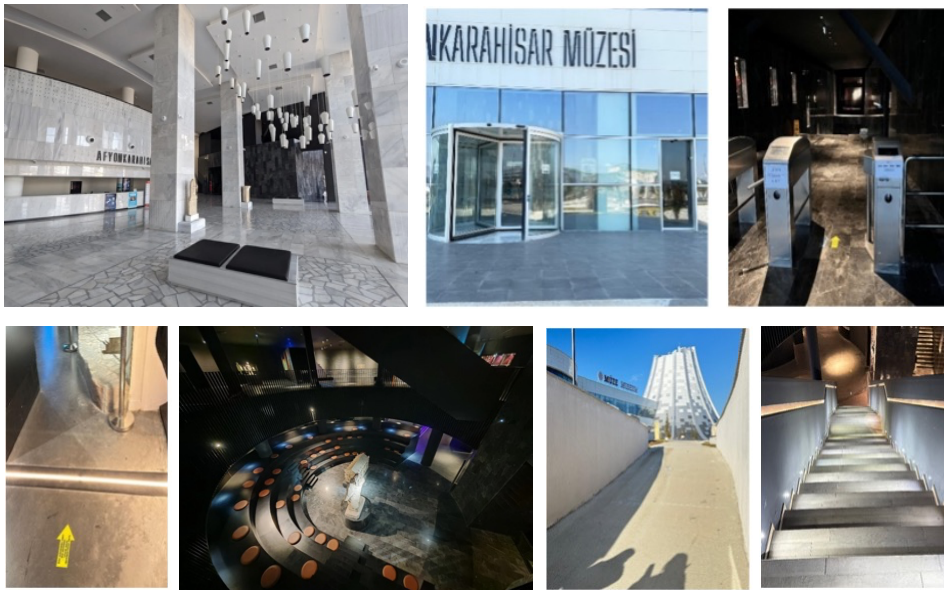
Afyonkarahisar Müzesi erişilebilirlik denetim formu.

	Kod	Boyut	Kriter	Gözlem Alanı	Ölçüm/ Not
Fiziksel Erişim	B1-1	Güzergâh	Otoparktan girişe kesintisiz erişilebilir rota	Yapıya erişim rotası	Kot farkı var mı?
	B1-2	Güzergâh	Girişten bilet noktasına kesintisiz erişilebilir ve eşitlikçi rota	Giriş-bilet noktası arası	Kot farkı, süreklilik var mı? Uygulama eşitlikçi mi?
	B1-3	Güzergâh	Bilet noktasından sergi salonlarına geçiş	Bilet noktası sergi salonu arası	Kot farkı, süreklilik var mı?
	B1-4	Güzergâh	Salonlar arası rota sürekliliği	Salonlar arası	Daralma/engel var mı?
	B2-1	Sirkülasyon	Mekanlar arası geçiş-eşik- bağlantı	Mekanlar arası geçiş	Açıklık, eşik var mı?
	B2-2	Sirkülasyon	Koridor genişliği ve manevra mesafeleri	Koridorlar	Dar geçişler var mı? Manevra mesafesi sağlanıyor mu?
	B2-3	Sirkülasyon	Düşey ulaşım (asansör/ rampa/ merdiven)	Kat bağlantısı	Alternatif var mı?
	B3-1	Ergonomi	Banko/gişe erişilebilirliği	Bilet/karşılama	Yaklaşma alanı, yükseklik
	B3-2	Ergonomi	Dinlenme/oturma alanları	Salonlar	Sıklık/ konum/ ergonomi
	B3-3	Ergonomi	Engelli ıslak hacimleri	Engelli tuvalet	Boyutları uygun mu?
İçeriğe erişim	B4-1	Sergileme	Vitrin ve etiket okunabilirliği	Salonlar	Yükseklik, yaklaşım
	B4-2	Sergileme	Etkileşimli içeriklerin erişimi	Salonlar	Alternatif format
Bilgiye erişim	B5-1	Bilgi	Yönlendirme tutarlılığı	Mekanlar arası geçiş	Tabelalar/işaretlemler
	B5-2	Bilgi	Alternatif format (Braille/QR/sesli)	Bilgi noktaları	Var/yok/ yeterlilik
	B6-1	Konfor	Aydınlatma parlaması ve kontrast	Vitrin/etiket	Yansıma/okunabilirlik
	B6-2	Güvenlik	Acil çıkışa yönlendirme	Sergi salonları	Görünürlük/ okunabilirlik

Bulgular

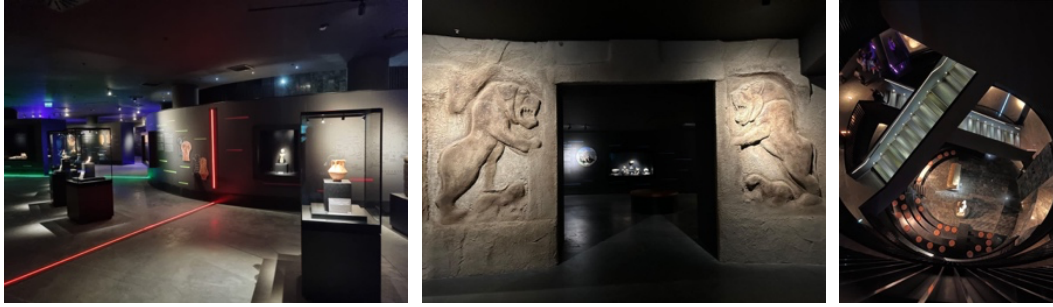
Afyonkarahisar Müzesi'nde gerçekleştirilen yerinde gözlem ve değerlendirmeler, müzenin erişilebilirlik performansının bazı bileşenlerde güçlü, bazı bileşenlerde ise iyileştirmeye açık olduğunu göstermektedir.

Fiziksel erişim; Müze bahçesine erişimin merdiven alternatifi olmaksızın rampalı bir giriş üzerinden sağlanması (B1-1), tekerlekli sandalye kullanıcıları, bebek arabası kullanan bireyler, yaşlılar ve yürüme zorluğu yaşayan kullanıcılar açısından aynı güzergâhtan bağımsız erişimi destekleyen olumlu bir uygulama olarak değerlendirilmiştir. Buna karşın girişte ana sirkülasyonun döner kapı üzerinden sağlanması ve engelli bireyler ile bebek arabası kullanıcıları için ayrı bir standart kapı tanımlanması (B1-2), fiziksel erişim olanağı sunsa da eşit kullanım ve aynı giriş deneyimi bakımından ayrıştırıcı bir etki üretmektedir. Giriş bankosu sonrasında konumlandırılan turnikelerin geçiş sırasını belirginleştirmesi ve kontrollü giriş sağlaması (B1-3) olumlu olmakla birlikte, turnikeler sonrasında sergi alanlarına yönlendiren yön bulma elemanlarının sınırlı oluşu, kullanıcının devam yönünü sezgisel biçimde algılamasını zorlaştırmakta ve yön bulma sürekliliğinde zayıflık oluşturmaktadır. Öte yandan sergi dönemlerinin farklı renklerle tanımlanması ve bu renk kodlamasının sergi alanlarıyla sınırlı kalmayıp geçiş mekânlarında zemin/duvar yüzeyleri ve aydınlatma elemanları aracılığıyla tutarlı biçimde sürdürülmesi (B1-4), mekânsal organizasyonun kullanıcı tarafından ek açıklamaya ihtiyaç duyulmadan kavranmasına katkı sağlamakta; yönlendirme bilgisini sade ve okunur biçimde sunarak yön bulmayı desteklemektedir. Bununla birlikte görme engelli bireyler için dokunsal kılavuz çizgiler veya Braille destekli yönlendirme elemanlarının yeterli düzeyde bulunmaması; zemindeki sarı bant etiketlerin dokunsal bir yüzey özelliği taşınamaması nedeniyle algılanabilir olmaması, yönlendirme ile fiziksel uygulama arasında işlevsel bir uyumsuzluk yaratmakta ve bilginin tüm kullanıcı grupları tarafından eşdeğer biçimde erişilebilir olmasını engellemektedir (Görsel 4).



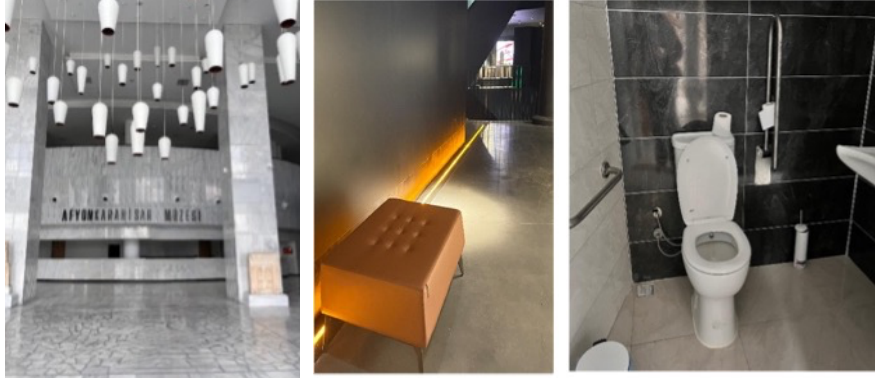
Görsel 4. Erişilebilir güzergâh sürekliliği ve yön bulma (Arşiv).

Bazı geçiş alanlarında sergileme elemanı ile yönlendirme bariyerleri arasındaki mesafenin daraltılması (B2-2), önerilen minimum geçiş genişliklerinin karşılanmamasına yol açmakta; tekerlekli sandalye kullanıcıları için yaklaşım ve manevra alanını kısıtladığı gibi ayakta dolaşan kullanıcılar için dahi konforu azaltmaktadır. Bu tür daralmalar, yaklaşım ve kullanım için gerekli alanın sağlanması gerekliliğini zayıflatarak güvenli, bağımsız ve rahat kullanım üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Buna karşılık sergileme alanı ile dolaşım hattı arasında bazı bölümlerde yeterli genişlikte ve engelsiz bir geçiş alanı bırakıldığı; güzergâhta basamak, ani seviye farkı veya daraltıcı sabit eleman bulunmamasının kullanıcıların ek fiziksel güç harcamadan ilerleyebilmesine imkân tanıdığı gözlemlenmiştir. Bu durum özellikle yaşlı bireyler, çocuklar ve hareket kabiliyeti kısıtlı kullanıcılar açısından mekân konforunu ve erişilebilirliği destekleyen bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Düşey sirkülasyon bileşenleri açısından, merdiven basamaklarının ergonomik ölçülere uygun ve düzenli oranlarda tasarlanmış olması (B2-3) kullanım konforunu artırmakta; ayrıca yapıda asansör bulunması ve sergi katları arasında asansörle ulaşım sağlanabilmesi, düşey dolaşımda erişilebilirliği güçlendirmektedir (Görsel 5).



Görsel 5. Sirkülasyon ve geçiş alanları (Arşiv).

Hizmet bankosunun tek bir yükseklikte tasarlanması ve tekerlekli sandalye kullanıcıları ile farklı boy/erişim düzeylerine sahip kullanıcılar için alternatif alçak bir yüzey içermemesi (B3-1), hizmete erişimde eşitlik ve ergonomi açısından sınırlılık oluşturmaktadır. Bununla birlikte bankonun giriş aksı üzerinde konumlandırılması, mekânın kullanım biçimini ilk bakışta anlaşılır kılarak sezgisel yönelmeyi desteklemektedir. Oturma elemanlarının sabit olmayıp hareketli nitelikte olması (B3-2), farklı mekânsal ihtiyaçlara göre yeniden düzenlenebilmesi bakımından kullanımda esnekliği artıran bir özellik olarak değerlendirilmiştir; ancak oturma elemanlarının alçak olması, sırt ve kol desteği içermemesi nedeniyle özellikle yaşlı bireyler ve hareket kısıtlılığı bulunan kullanıcılar için yeterli ergonomik destek sağlamadığı; uzun süreli dinlenme gereksiniminde konforu sınırladığı belirlenmiştir. Islak hacimler açısından, engelli tuvaletinin mevcut olmasına karşın tuvalet içinde tekerlekli sandalye kullanıcılarının yön değiştirebilmesi için kritik kabul edilen manevra alanının (150 cm çap) sağlanamaması (B3-3), bağımsız ve güvenli kullanım üzerinde belirgin bir kısıt oluşturmaktadır (Görsel 6).



Görsel 6. Hizmet noktaları, dinlenme elemanları ve ıslak hacimler (Arşiv).

İçeriğe erişim; Sergi alanlarında farklı yükseklik ve genişlikte vitrinlerin bulunması ve vitrin içlerinin aydınlatma ile desteklenmesi (B4-1), farklı kullanıcı grupları açısından görülebilirliği artıran ve sergileme erişimini destekleyen olumlu bir düzenleme olarak değerlendirilmiştir. Buna karşın duvara sabitlenen televizyon ekranının yalnızca ayakta duran kullanıcıların göz hizasına uygun bir yükseklikte konumlandırılması, yüksekliğinin ayarlanabilir olmaması ve tekerlekli sandalye kullanıcıları, çocuklar ya da oturarak izleyen bireyler için alternatif çözüm sunmaması (B4-2), etkileşimli/çoklu ortam bileşenlerine erişimde kapsayıcılığı azaltan bir unsur olarak öne çıkmaktadır (Görsel 7).



Görsel 7. Sergileme ve etkileşim bileşenleri (Arşiv).

Bilgiye erişim ve yönlendirme; Yapının mekânsal organizasyonu eğrisel yüzeylerin kullanımı sayesinde kullanıcıyı yapı içinde sezgisel olarak yönlendirecek şekildedir. Mekânda kat planı ve sergi alanlarını gösteren görsel yönlendirme panosunun bulunması (B5-1) ve pano üzerinde renk kodları, simgeler ve yazılı yönlendirmelerle mekânsal organizasyonun görsel olarak anlaşılır hâle getirilmesi, gören ve okuyabilen kullanıcılar için algılanabilirliği artırmaktadır. Bununla birlikte aynı panoda Braille alfabesi, kabartma yüzeyler veya dokunsal yönlendirme elemanlarının bulunmaması (B5-2), görme engelli bireyler açısından bilginin algılanabilirliğini sınırlandırmakta; dolayısıyla bilginin çoklu biçimde sunulması gerekliliği tam olarak karşılanamamaktadır (Görsel 8).



Görsel 8. Sergileme ve etkileşim bileşenleri (Arşiv).

Cam vitrinlerin aydınlatılması sergilenen nesnelerin görülebilirliğini desteklemekle birlikte, iç mekânda koyu renkli tasarımın baskın olması nedeniyle bazı noktalarda genel aydınlatmanın yetersiz kaldığı ve loş bir atmosfer olduğu (B6-1) gözlemlenmiştir. Bu durum özellikle az gören kullanıcılar açısından olumsuz bir çevresel koşul yaratabilmekte ve görsel konforu düşürebilmektedir. Öte yandan acil çıkış yönlerinin tavanda konumlandırılmış yeşil renkli, ışıklı yönlendirme elemanlarıyla belirtilmesi (B6-2), düşük ışık koşullarında dahi görünürlüğün korunmasını sağlayarak çıkış yönünün kolay algılanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu uygulama, acil durum bilgisinin farklı koşullarda görsel olarak açık ve anlaşılır biçimde sunulması bakımından olumlu bir güvenlik bileşeni olarak değerlendirilmiştir (Görsel 9).



Görsel 9. Aydınlatma, duysal konfor ve acil durum güvenliği (Arşiv).

Sonuç olarak bulgular, Afyonkarahisar Müzesi'nde erişilebilirliğin özellikle rampa ile giriş, renk temelli mekânsal organizasyon, asansör varlığı ve acil çıkış yönlendirmesi gibi bileşenlerde güçlendiğini; buna karşılık dokunsal/Braille yönlendirme eksikliği, bazı geçişlerde daralma,

banko yüksekliğinin tek tip olması, engelli tuvaletinde manevra alanı yetersizliği ve sabit konumlu ekranların farklı kullanıcı gruplarına uyarlanamaması gibi başlıklarda geliştirmeye ihtiyaç bulunduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmanın bulguları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3

Afyonkarahisar Müzesi erişilebilirlik kontrol listesi.

	Kod	Boyut	Kriter	İlgili Standart	Gözlem Notu	Uygunluk Düzeyi
Fiziksel Erişim	B1-1	Güzergâh	Otoparktan girişe kesintisiz erişilebilir rota	TS 9111-4.1; ISO 21542- 5.3	Kademesiz rampalı giriş mevcut; merdiven alternatifi yok	Uygun
	B1-2	Güzergâh	Girişten bilet noktasına eşitlikçi ve kesintisiz erişilebilir rota	ADA 402; TS 9111- 4.2; ISO 21542- 5.4	Ana giriş döner kapı; engelli için ayrı kapı tanımlanmış, ayırıştırıcı uygulama	Kısmen Uygun
	B1-3	Güzergâh	Bilet noktasından sergi salonlarına kesintisiz geçiş	TS 9111- 4.2; ISO 21542- 5.4	Turnikeler geçişi kontrol ediyor, devam yönü yönlendirmesi zayıf	Kısmen Uygun
	B1-4	Güzergâh	Salonlar arası rota sürekliliği ve mekânsal okunabilirlik	ISO 21542- 5.5; ADA 402	Renk kodlu zemin/duvar sürekliliği sağlıyor, dokunsal kılavuz yok	Kısmen Uygun
	B2-1	Sirkülasyon	Mekânlar arası geçiş, eşik ve bağlantı noktaları	TS 9111-5.1; ISO 21542 -7.2	Eşik ve seviye farkı gözlemlenmedi	Uygun
	B2-2	Sirkülasyon	Koridor genişliği ve manevra mesafeleri	ADA 403.5 (min. 91 cm); TS 9111 - 5.2	Bazı geçişlerde vitrin/bariyer nedeniyle daralma, min. genişlik sağlanamıyor	Kısmen Uygun
	B2-3	Sirkülasyon	Düşey ulaşım (asansör/rampa /merdiven)	ADA 407; TS 9111 -6; ISO 21542 -12	Asansör ve rampa mevcut, merdiven ergonomik	Uygun
	B3-1	Ergonomi	Banko/gişe erişilebilirliği	ADA 904.4 (max. 86 cm); TS 9111 - 8.3	Tek yükseklik; tekerlekli sandalye düzeyi alternatif yok	Uygun Değil
	B3-2	Ergonomi	Dinlenme/ oturma alanları	ISO 21542 -17; Smithsonian Erişilebilirlik Programı	Hareketli oturma elemanları mevcut, sırt/kol desteği yetersiz	Kısmen Uygun
	B3-3	Ergonomi	Engelli ıslak hacimleri	ADA 604.3 (min. 150 cm manevra alanı); TS 9111-9	Engelli tuvaleti var; 150 cm manevra dönüş alanı sağlanamıyor	Uygun Değil
İçeriğe Erişim	B4-1	Sergileme	Vitrin ve etiket okunabilirliği,	ADA 308; ISO 21542- 19; Smithsonian	Farklı yükseklikte vitrinler; aydınlatma	Uygun

		yükseklik ve yaklaşım	Erişilebilirlik Programı	destekli, görünürlük yeterli		
Bilgiye Erişim	B4-2	Sergileme	Etkileşimli içeriklere evrensel erişim	ADA 309; ISO 21902 -6.4	Duvara sabit ekran; tekerlekli sandalye / çocuk / oturan kullanıcı için alternatif yok	Uygun Değil
	B5-1	Bilgi	Yönlendirme tutarlılığı ve görsel anlaşılabilirlik	ISO 21542 -18; TS 9111 -10; ADA 216	Kat planı panosu, renk kodu ve simgeler mevcut, gören kullanıcılar için yeterli	Kısmen Uygun
	B5-2	Bilgi	Alternatif format erişimi (Braille/QR/ sesli)	ADA 216.2; ISO 21542- 18.4; CRPD Md. 9	Braille, dokunsal plan veya sesli kılavuz yok	Uygun Değil
	B6-1	Konfor	Aydınlatma parlama, kontrast ve görsel konfor	ISO 21542 -23; Smithsonian Erişilebilirlik Programı	Koyu mekân bazı noktalarda loşluk, vitrin aydınlatması nesne görünürlüğünü destekliyor	Kısmen Uygun
	B6-2	Güvenlik	Acil çıkış yönlendirmesinin görünürlüğü	TS ISO 3864; ISO 21542 -24; ADA 216.4	Tavanda ışıklı yeşil yönlendirme; düşük ışıpta da görünür	Uygun

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, Afyonkarahisar Müzesi'nin iç mekân erişilebilirliğini erişilebilir güzergâh sürekliliği, sirkülasyon, hizmet noktaları, sergileme/etkileşim, bilgiye erişim ve duysal konfor-güvenlik boyutlarında değerlendirmiş; müzenin bazı bileşenlerde güçlü bir performans sergilerken bazı başlıklarda belirgin iyileştirme gereksinimleri taşıdığını ortaya koymuştur. Bulgular genel olarak, müzede erişilebilirliğin rampa ile giriş, renk temelli mekânsal organizasyon, asansör varlığı ve acil çıkış yönlendirmesi gibi bileşenlerde güçlendiğini; buna karşılık dokunsal/Braille yönlendirme eksikliği, bazı geçişlerde daralma, banko yüksekliğinin tek tip olması, engelli tuvaletinde manevra alanı yetersizliği ve sabit konumlu ekranların farklı kullanıcı gruplarına uyarlanamaması gibi alanlarda geliştirmeye ihtiyaç bulunduğunu göstermektedir.

Elde edilen sonuçlar, müze erişilebilirliğini yalnızca fiziksel erişim çözümleri üzerinden ele almanın yetersiz kaldığını vurgulayan uluslararası literatürle önemli ölçüde örtüşmektedir. Çalışmanın kuramsal bölümünde de belirtildiği üzere, müze erişilebilirliği araştırmaları bariyerlerin yalnızca fiziksel düzenlemelerle çözülemediğini; bilgiye erişim, yön bulma ve hizmet süreçlerinin ziyaretçi deneyimini belirlediğini göstermektedir. Afyonkarahisar Müzesi'nde görsel yönlendirme panosu ve renk kodlaması gibi görsel ipuçlarının gören kullanıcılar açısından algılanabilirliği artırması, buna karşılık Braille/dokunsal yönlendirme bileşenlerinin yetersizliği nedeniyle görme engelli kullanıcılar için bilginin eşdeğer biçimde erişilebilir olmaması, literatürde sıkça vurgulanan bilginin erişilebilirliğine yönelik sorunlar ile tutarlıdır. Bu durum, müzelerde erişilebilirlik uygulamalarının çoğu zaman mobilite odaklı

kaldığını; buna karşın görme-işitme ve diğer gereksinimler için bilgi erişilebilirliği bileşenlerinin zayıf kaldığını belirten çalışmalarla aynı doğrultudadır.

Fiziksel erişim bileşenleri açısından müzede rampa ile erişim, asansörle katlar arası ulaşım gibi çözümler olumlu olmakla birlikte, girişte döner kapıya ek ayrı kapı tanımlanması ve bazı geçişlerde daralma oluşması, erişilebilir güzergâhın süreklilik ve eşit deneyim ilkeleri açısından kesintiye uğrayabildiğini göstermektedir. Bu sonuç, standart ve kılavuzlarda erişilebilirliğin güzergâh boyunca kesintisiz kullanılabilirlik temelinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayan yaklaşımla uyumludur. Ayrıca engelli tuvaletinde manevra alanının yetersizliği ve banko yüksekliğinin tek tip olması gibi ergonomi bulguları, erişilebilirlik performansının kritik hizmet noktalarında zayıflaması halinde mekânın bağımsız kullanımının sınırlandırabileceğini göstermekte; bu yönüyle erişilebilirliğin dolaşımın yanı sıra hizmete erişim ve ıslak hacim kullanımı gibi temel işlevlere eşzamanlı olarak yayılması gerektiğini ortaya koymaktadır. İçeriğe erişim boyutunda vitrin çeşitliliği ve aydınlatmanın sergileme görünürlüğünü desteklemesi olumlu bir bulgu iken, sabit konumlu ekranların farklı kullanıcı profillerine uyarlanamaması, sergi deneyiminin etkileşimli bileşenlerinde kapsayıcılığın zayıfladığını göstermektedir. Bu sonuç, literatürde müzelerde erişilebilirliğin bina kabuğu ve dolaşımla sınırlı olmadığını, sergileme tasarımı, bilgi sunumu ve ziyaretçi deneyimini kapsamaması gerektiğini vurgulayan yaklaşımlarla örtüşmektedir.

Duyusal konfor açısından ise koyu renkli iç mekân atmosferinin bazı noktalarda loşluk üretmesi, özellikle az gören kullanıcılar için görsel konforu düşürebilecek bir çevresel risk alanına işaret ederken; acil çıkış yönlendirmesinin ışıklı ve görünür biçimde kurgulanması güvenlik performansını güçlendiren bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu bulgular temelinde, Afyonkarahisar Müzesi için erişilebilirlik performansını artırmaya dönük müdahaleler; (i) bilgiye erişim ve yön bulma bileşenlerinin çoklu formatlarla güçlendirilmesi (doküman kılavuz, Braille/kabartma plan, erişilebilir dijital içerik), (ii) kritik hizmet ve işlev düğümlerinde ergonomik iyileştirmeler (bankoda farklı yükseklik alternatifi; erişilebilir tuvalette manevra alanının standarda uyumlu hale getirilmesi), (iii) güzergâh sürekliliğini bozan daralma noktalarının giderilmesi ve etkileşimli sergi bileşenlerinin (ekran vb.) farklı kullanıcı gruplarına uyarlanması olarak üç başlıkta ele alınabileceği düşünülmektedir. Bu öneriler, müze erişilebilirliğinin fiziksel erişim, içeriğe erişim ve bilgiye erişim bileşenlerini birlikte ele almayı gerekli gören çalışmalarla uyumlu olacaktır.

Sonuç olarak çalışma, Afyonkarahisar Müzesi'nin erişilebilirlik düzeyinin belirli bileşenlerde iyi örnekler barındırdığını; ancak erişilebilirliğin bütüncül bir müze deneyimine dönüşebilmesi için özellikle bilgi erişilebilirliği ve ergonomi başlıklarında iyileştirme gerektirdiğini göstermektedir. Bulgular, erişilebilir müze hedefinin rampa/asansör gibi tekil çözümlerle sınırlı kalmaması gerektiğine ve sergileme, yönlendirme ve hizmet süreçlerini kapsayan entegre bir yaklaşımla erişilebilirliğin güçlendirilebileceğine işaret etmektedir.

Kaynaklar

- American Alliance of Museums. (2021). Accessible communications guidelines. <https://www.aamus.org/2021/07/01/accessible-communications-guidelines/>
- Aras, A. (2025). Examination of re-functionalized museums in the context of the principles of universal design: Bursa. *PLANARCH Design and Planning Research*, 9(2), 314–327. <https://doi.org/10.54864/planarch.1634401>
- Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı. (t.y.). Article 9 Accessibility. <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with%20-disabilities/article-9-accessibility.html>
- Birleşmiş Milletler. (2006). Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Office of the High Commissioner for Human Rights. <https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>
- Erbay, F. (2009) *Müze Yönetimini Kurumlaştırma Çabası (1984-2009)*, İstanbul: Mimarlık Vakfı Enstitüsü Yayını.
- Evcı, A. & Kuş Şahin, C. (2017). Bedensel Engelli Bireylerin Erişilebilir Turizmi Değerlendirmesi Üzerine Bir Araştırma. *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 6(2), 681-689. doi:10.17100/nevbittek.334625
- Evrensel Tasarım Merkezi. (1997). The principles of universal design (Version 2.0). North Carolina State University. <https://www.sphassociates.ca/uploads/files/Principles%20of%20Universal%20Design.pdf>
- Imrie, R., & Hall, P. (2003). *Inclusive design: Designing and developing accessible environments*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203362501>
- International Organization for Standardization. (2021). ISO 21542:2021 Building construction-Accessibility and usability of the built environment. <https://cdn.standards.iteh.ai/samples/71860/12c59ff613b8466385d3b881e3b1b4b4/ISO-21542-2021.pdf>
- International Organization for Standardization. (2021). ISO 21902:2021 Tourism and related services-Accessible tourism for all—Requirements and recommendations. <https://cdn.standards.iteh.ai/samples/72126/810737515df64675824b822a2a4ab456/ISO-21902-2021.pdf>
- Iwarsson, S., & Ståhl, A. (2003). Accessibility, usability and universal design- Positioning and definition of concepts describing person-environment relationships. *Disability and Rehabilitation*, 25(2), 57–66. <https://doi.org/10.1080/dre.25.2.57.66>
- Keskin, N. (2011). Engellilere Yönelik İzmir İli Bornova İlçesi Örneğinde Kentsel Yeşil Alan Standartlarının İrdelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Koustriava, E., & Koutsmani, M. (2023). Spatial and Information Accessibility of Museums and Places of Historical Interest: A Comparison between London and Thessaloniki. *Sustainability*, 15(24), 16611. <https://doi.org/10.3390/su152416611>
- Özişik Yapıcı, O. (2022). Erişilebilir Turizmde Evrensel Tasarım İlkelerinin Samsun Kent Müzesi Örneğinde Değerlendirilmesi. *Journal of Recreation and Tourism Research /JRTR*, 9(2), 30-51. 10.5281/zenodo.6774468
- Poria, Y., Reichel, A., & Brandt, Y. (2009). People with disabilities visit art museums: An exploratory study of obstacles and difficulties. *Journal of Heritage Tourism*, 4(2), 117–129. DOI: 10.1080/17438730802366508
- Smithsonian Accessibility Program. (n.d.). Smithsonian guidelines for accessible exhibition design. Smithsonian Institution. <https://www.sifacilities.si.edu/sites/default/files/Files/Accessibility/accessible-exhibition-design1.pdf>
- Steinfeld, E., & Maisel, J. (2012). Universal design: Creating inclusive environments. New Jersey: Wiley.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2024). Erişilebilirlik kılavuzu: Binalar. https://www.aile.gov.tr/media/193494/erisilebilirlik_kilavuzu_binalar_24.pdf
- Tamirhane Mimarlık, Afyon Müzesi, (Erişim Tarihi: 13.02.2026) <https://tamirhanemimarlik.com/Afyon-Muzesi>
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Engelli. Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk Standartları Enstitüsü. (2011). TS 9111: Engelliler ve hareket kısıtlılığı bulunan kişiler için binalarda erişilebilirlik gerekleri. <https://www.aceasansor.com/Content/files/ts9111.pdf>

- U.S. Department of Justice Civil Rights Division (A.B.D. Adalet Bakanlığı). (2010). 2010 ADA standards for accessible design. <https://www.ada.gov/law-and-regs/design-standards/2010-stds/>
- World Health Organization (WHO). (2001). International classification of functioning, disability and health (ICF). <https://www.who.int/standards/classifications/international-classification-of-functioning-disability-and-health>
- World Health Organization (WHO). (2011), Disability and Health Fact sheet. www.who.int/mediacentre/factsheets/fs352/en/index.html
- Yeşilyurt, H., Kırklar, B., & Lale, C. (2014). Müzelerin sessiz ve karanlık dünyası: “Herkes için müzeler” mümkün mü?. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, (2), 1–19. <https://izlik.org/JA65TF58AD>
- Yıldız, S. (2019). A Holistic View on Contemporary Art Museums in the Context of Accessible Tourism-Case Studies from Central Europe. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 337-348. <https://izlik.org/JA27BD49BA>
- Zali, P., McElroy, L. B., Giardini, M. E., Chaiyawat, K., & Watson, M. (2025). A scoping review of the impact of environmental design on wayfinding for people with sensory impairment. *HERD: Health Environments Research & Design Journal*. 19(2), 48-67. <https://doi.org/10.1177/19375867251391361>

Görsel Kaynaklar

- Görsel 1. Fotoğraflayan: Gamze Çoban (Mayıs 2025).
- Görsel 2. Turkish Museums, Afyon Müzesi, (Erişim Tarihi: 13. 02. 2026) <https://www.turkishmuseums.com/museum/detail/1933-afyonkarahisar-muzesi/1933/1>
- Görsel 3. Fotoğraflayan: Gamze Çoban (Mayıs 2025).
- Görsel 4. Fotoğraflayan: Gamze Çoban (Mayıs 2025).
- Görsel 5. Fotoğraflayan: Gamze Çoban (Mayıs 2025).
- Görsel 6. Fotoğraflayan: Gamze Çoban (Mayıs 2025).
- Görsel 7. Fotoğraflayan: Gamze Çoban (Mayıs 2025).
- Görsel 8. Fotoğraflayan: Gamze Çoban (Mayıs 2025).
- Görsel 9. Fotoğraflayan: Gamze Çoban (Mayıs 2025).

Beyan ve Açıklamalar

Etik Beyanı

Çalışmada kullanılan veriler için etik kurul izni gerekmemektedir.

Yazar Katkıları

- **Gamze Çoban:** Çalışmanın tüm bölümlerinde; veri toplama, analiz, yazım aşamalarında katkı sağlamıştır.
- **Şule Sinem Sürdem:** Çalışmanın materyal metod, veri toplama süreci ve analiz bölümlerinde yazım, ve analiz aşamalarında katkı sağlamıştır.
- **Elif Çam:** Çalışmanın materyal metod bölümünde analiz ve yazım aşamalarında katkı sağlamıştır.
 1. Yazar/First author: %50
 2. Yazar/Second author: %30
 3. Yazar/Third author: %20

Çıkar Beyanı

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

